

УДК 351.851(477)

ТАРАСЕНКО Тетяна Миколаївна,
канд. наук держ. упр., доц. каф. держ. упр.
та місц. самоврядування ДРІДУ НАДУ

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Аналізується понятійно-категоріальний апарат з питань державної молодіжної політики з метою поглиблення знань щодо сутності державного управління в цій сфері як окремої категорії. Систематизуються сучасні наукові підходи до розгляду питання соціального становлення та розвитку молоді в галузі знань «Державне управління».

Ключові слова: молодь, соціалізація, виховання, соціальний розвиток молоді, державна молодіжна політика, державне управління соціальним становленням та розвитком молоді.

***Тарасенко Т. Н.* Развитие понятийно-категориального аппарата в сфере государственной молодежной политики**

Анализируется понятийно-категориальный аппарат по вопросам государственной молодежной политики с целью углубления знаний относительно сущности государственного управления в этой сфере как отдельной категории. Систематизируются современные научные подходы к рассмотрению вопроса социального становления и развития молодежи в отрасли знаний «Государственное управление».

Ключевые слова: молодежь, социализация, воспитание, социальное развитие молодежи, государственная молодежная политика, государственное управление социальным становлением и развитием молодежи.

***Tarasenko T. M.* The development of conceptual and categorical system in the state youth policy**

The conceptual and categorical apparatus of the state youth policy in order to improve knowledge about the nature of public administration in this area as a separate category is analyzed. Modern scientific approaches to the issue of social development and youth development in the field of «Public Administration» are systematized.

Key words: youth, socialization, education, youth social development, state youth policy, public administration of youth social development.

Постановка проблеми. Система державного управління зазнає реформаційних змін, обумовлених гуманізацією, демократизацією суспільних відносин, включенням України у процес євроінтеграції. Нові явища та процеси суспільного розвитку актуалізують проблему належного наукового забезпечення діяльності держави щодо підтримки молоді в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливе значення для дослідження мають праці, присвячені державній молодіжній політиці. Спрямованість вітчизняних наукових пошуків у цьому напрямі визначили М. Ф. Головатий, Є. І. Бородін, М. П. Перепелиця. Науковий інтерес для визначення шляхів подальшого розвитку цієї політики за сучасних умов життєдіяльності суспільства становлять публікації таких вітчизняних і російських дослідників, як: М. В. Канавець, Л. Ф. Кривачук, О. В. Кулініч, К. В. Плоский, І. В. Хохрякова, А. А. Харченко, А. Ю. Ховрін, Л. Ф. Шаламова.

Незважаючи на те що проблематика соціального становлення та розвитку молоді викликає значний інтерес науковців, існуючі розробки в галузі державного управління свідчать про недостатню розробленість і певну дискусійність наукових положень за цим напрямом дослідження. Зокрема, аналіз наукових розробок дає змогу зробити висновок про відсутність усталених підходів до визначення державного управління у сфері регулювання питань молоді як самостійної категорії у галузі знань «Державне управління».

Мета статті – проаналізувати понятійно-категоріальний апарат у сфері державної молодіжної політики та виокремити й теоретично ідентифікувати державне управління в цій сфері як окрему категорію.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння категорії державного управління у сфері регулювання питань молоді поняття, які потребують розгляду, можна

поділити на дві групи. Перша охоплює поняття, пов'язані з пізнанням самої молоді як соціально-демографічної групи населення: «молодь», «соціалізація», «соціальний розвиток молоді», «виховання». До другої входять поняття, які стосуються державно-управлінської діяльності: «державне управління соціальним становленням та розвитком молоді», «державна молодіжна політика», «напрям, сегмент, сектор державної молодіжної політики».

У більшості робіт, присвячених молоді як предмету наукового дослідження, автори, зокрема В. Т. Лісовський, М. Ф. Головатий, Н. Й. Черниш, наводять різні тлумачення поняття «молодь» [2, с. 294; 4, с. 20; 26, с. 11], акцентуючи увагу на тих чи інших її особливостях. Водночас можна відзначити подібність цих визначень. Передусім дослідники зазначають, що молода особа перебуває в періоді життя, коли відбувається формування та становлення особистості, що є головною рисою, яка характеризує молодь та відрізняє її від інших соціально-демографічних груп. Таке розуміння підтверджується в російській соціологічній енциклопедії, у якій молодь розглядається як «велика суспільна група, яка має специфічні соціальні та психологічні риси, наявність яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їх соціально-економічне та суспільно-політичне становище, духовний світ перебувають у стані становлення, формування» [19, с. 297] (тут і далі переклад автора. – *Т. Т.*).

Місце та роль молоді в суспільстві повною мірою характеризуються функціями, які вона виконує, – відтворювальною, трансляційною та інноваційною [24, с. 184]. Ці функції розкривають значення молоді як ресурсу формування змісту і характеру майбутнього. На наш погляд, функціональний підхід до розгляду молоді має належати до концептуальних основ державного управління її соціальним розвитком, основним завданням якого є створення необхідних умов для можливості найбільш повної реалізації молоддю цих функцій у процесі життєдіяльності.

У проблематиці вивчення молоді можна виділити два таких аспекти: визначення вікових меж та неоднорідність цієї соціально-демографічної групи. До питання вікових меж існують два підходи: статистичний або демографічний та соціологічний. Для першого характерним є чітке визначення вікових меж, для другого – рухливість вікових меж, які визначаються досягненням молодою людиною того чи іншого соціального становища [29, с. 116 – 117]. ООН та ЮНЕСКО вік молодих осіб

визначають у межах від 17 до 25 років [4, с. 12]. Згідно з Російською соціологічною енциклопедією до молоді належать люди у віці 16 – 30 років [19, с. 297]. Узагальнюючи існуючу практику щодо визначення віку молоді, М. П. Лукашевич та М. В. Туленков зазначають, що найчастіше вікові межі молоді встановлюють як період між 14 та 25 роками, іноді розширюють до 30 – 35 років [11, с. 73]. Чинниками, які обумовлюють межі молодіжного віку, на думку дослідників, є особливості підготовки і вступу молоді у продуктивне життя [3, с. 34]. Відповідно до вітчизняного законодавства, молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років [18]. Тобто вітчизняна практика виходить із соціологічного підходу визначення віку молодих осіб.

З приводу неоднорідності молоді вчені зазначають, що сучасний період характеризується більш вагомим та відчутним проявом факторів диференціації серед молоді, ніж факторів інтегруючих [29, с. 117]. За висновками Л. Ю. Шаламової та А. Ю. Ховріна, основними типами диференціації молоді є: 1) стратифікація (виділення соціальних груп); 2) віковий (розмежування за віковими групами); 3) субкультурний (відмінності за характером ціннісних орієнтацій, способу життя) [29, с. 118]. На думку Б. А. Ручкіна, знання про потреби, роль та місце різних прошарків молоді у становленні нового суспільства становить одну з важливих умов розробки наукового підходу до вирішення проблем молодіжного середовища, здійснення молодіжної політики [20, с. 90 – 91].

Наприклад, одним із критеріїв неоднорідності молоді є рівень освіти, професійної підготовки. У цьому питанні можна виділити два моменти: 1) освіта як фактор соціальної нерівності [9, с. 102; 2, с. 292]; 2) освіта, зокрема, підвищення вимог до її рівня, продовження терміну навчання як фактор, який обумовлює входження на ринок праці, початок професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці [15, с. 50; 30, с. 11]. Говорячи про освіту як фактор диференціації молоді, можна зазначити, що він виявляється у стратифікаційному, віковому та субкультурному типах її диференціації. Оскільки від належності до тієї чи іншої соціальної групи залежать можливості здобуття освіти, відповідному віку притаманним є здобуття того чи іншого рівня освіти (загальної середньої, вищої), а період здобуття освіти можна розглядати як спосіб життя молоді, тобто період, протягом якого вона займається освітньою діяльністю.

Водночас важливою характеристикою молоді є інтереси, які об'єднують її в єдину соціально-демографічну групу та відрізняють від інших спільностей [27, с. 31]. З точки зору інтересів до таких спільних інтересів молоді належать освіта, працевлаштування, житло тощо.

Для розкриття сутності поняття «молодь» одним з основних понять, що потребує розгляду, є «соціалізація», розуміння якого дає можливість більш повно розкрити особливості та характеристики молоді. Найбільш усталеним є розгляд соціалізації як «процесу засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм та цінностей, необхідних для успішного функціонування індивіда в даному суспільстві. Соціалізація охоплює всі процеси залучення до культури, комунікації та навчання, за допомогою яких людина набуває соціальної природи й здатності брати участь у соціальному житті» [19, с. 478]. Більш узагальненим є уявлення про соціалізацію як «процес входження індивіда в соціум, під час якого змінюється структура особистості та структура суспільства [16, с. 202]. На наш погляд, вдалим є визначення, що наводиться в публікації Л. Г. Пак, де соціалізація розглядається як індивідуальний творчий процес перетворення соціальних норм, відносин, цінностей суспільства в систему індивідуальних сенсів особистості [14, с. 163]. Схожим є тлумачення соціалізації особистості як результат взаємодії індивіда з соціальними явищами, соціальним середовищем, що його оточує [13, с. 48]. Тим самим процес соціалізації має певні особливості в кожній країні, обумовлені засобами передачі суспільного досвіду, місцем та роллю інститутів соціалізації.

Кращому розумінню сутності соціалізації сприяє врахування її подвійної природи, що притаманно сучасним умовам. Зокрема, за Л. Г. Пак, подвійність полягає у спробах «встановлення компромісу, що поєднує пріоритет суспільного впливу та пріоритет активності особистості» [14, с. 164]. Пояснюється, що людина в процесі соціалізації є і об'єктом, і суб'єктом суспільних відносин. У ролі об'єкта особа постає «під час інтерналізації соціальних норм соціуму в індивідуальну свідомість», як «суб'єкт – під час активного оволодіння та відтворення соціального знання суспільства [14, с. 164]. Можна зробити висновок, що сучасному періоду суспільного розвитку притаманне зростання значення другої складової соціалізації – ролі людини в процесі соціалізації як суб'єкта, що активно бере участь в оволодінні та відтворенні

соціальних знань. На наш погляд, ця особливість та вимога процесу соціалізації має належати до основних теоретичних засад, які визначають державне управління соціальним становленням та розвитком молоді, оскільки розвиток ініціативи й активності молоді як основи процесу соціалізації за сучасних умов є одним із засобів сприяння її соціальному розвитку та розширенню всього спектра взаємовідносин молоді та суспільства.

Розгляд соціалізації дає змогу зробити висновок про його близькість з такими поняттями, як «розвиток» та «виховання». Водночас відмінністю соціалізації є те, що вона охоплює процес і результат взаємодії індивіда з усією сукупністю соціальних впливів [13, с. 39]. У свою чергу, можна зауважити, що розвиток особистості зосереджений на набутті нею певних якостей, рис, у процесі та результаті якого відбувається зміна особистості.

У контексті молодіжної проблематики питання соціального розвитку найповніше висвітлюється в галузі соціологічних знань. Ґрунтовний підхід до визначення та вивчення соціального розвитку молоді спостерігається в розробках В. І. Чупрова. Дослідник розглядає його як послідовний процес зміни соціального стану та детермінованих ним сутнісних сил (потенційних і спонукальних, мотиваційних), які відображаються в специфічних формах соціальної діяльності молоді. До того ж, на відміну від функціонування, розвиток передбачає не тільки звичайне відтворення молодим поколінням основних елементів соціальної структури, але й процес удосконалення існуючих суспільних відносин [28]. Схожим на це тлумачення є визначення соціального розвитку молоді «як об'єктивного та поряд із тим регульовального процесу взаємодії кількісних та якісних змін, яких зазнає молоде покоління у міру того, як воно стає суб'єктом суспільного відтворення та суспільного життя, що відображає основні цілі соціального прогресу» [8].

Ключовим моментом процесу соціального розвитку молоді є набуття її суб'єктності в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Особливістю підходу В. І. Чупрова є дослідження проблем становлення цієї суб'єктності крізь призму соціальних функцій молоді у відтворенні суспільства (відтворювальної, інноваційної, трансляційної). З огляду на це соціальний розвиток молоді визначається науковцем як співвідношення наступності та новаторства на різних стадіях становлення молодого покоління [28].

Існуючі підходи дають можливість сформулювати більш загальне визначення цього поняття, яке має міждисциплінарний характер. На нашу думку, соціальний розвиток молоді можна уявити як динамічний процес зміни ролі та статусу молоді в соціальній, економічній, гуманітарній, політичній сферах життєдіяльності суспільства, який значною мірою обумовлений державним регулюванням, спрямованим на формування молоді як суб'єкта суспільного відтворення та суспільного життя. Дослідження існуючих наукових підходів до розгляду питання соціального розвитку молоді дозволяють нам виділити такі ключові фактори, які визначають цей розвиток: освіта, виховання, здоров'я, праця, дозвілля, культура тощо.

Для розкриття проблеми соціального розвитку молоді ключовим моментом є розуміння того, що створення умов та гарантій для життєвого самовизначення, розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу є головною метою пріоритетного і специфічного напрямку діяльності держави – державної молодіжної політики, реалізація якої забезпечується системою державного управління. Це закріплено на законодавчому рівні [17, с. 407]. Водночас, застосовуючи категорію «соціальний розвиток молоді» як сферу державної молодіжної політики, вітчизняне законодавство не дає її визначення. Хоча визначає поняття «соціальне становлення молоді», що трактується як процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елемента цієї системи [18].

Відповідно науковою категорією, яка пов'язує поняття «молодь» та «соціальний розвиток» є «державна молодіжна політика». Ця категорія сьогодні є широко вживаною як у науковому колі, так і в управлінській діяльності. Існує досить багато визначень її змісту, зокрема такі, які розглядають цю політику як: 1) комплексну діяльність органів влади щодо підтримки молодих громадян, сприяння їх соціальному становленню та розвитку [1, с. 508]; 2) засіб «створення необхідних для соціального становлення й розвитку молоді умов і гарантій, тобто може розглядатися як механізм, за допомогою якого держава вступає у взаємовідносини з молоддю, сприяє її соціалізації» [15, с. 15 – 16]; 3) усю політику та діяльність держави, спрямовану на молодь, підрастаюче покоління [7, с. 59]; 4) «діяльність держави з вироблення доктрини, концептуальних напрямів молодіжної політики та забезпечення їх цілісною системою соціально-економічних, організаційних заходів з

метою створення соціально-правової захищеності молодого покоління, реалізації його права на вільний соціальний розвиток, творчу ініціативу відповідно до корінних інтересів, нахилів, фізичних можливостей та з урахуванням інтересів суспільства, яке реформується, його прогресу» [22, с. 130]; 5) як політику відносно молоді, що виражається у створенні комплексу умов, необхідних для її ефективної соціалізації та для забезпечення розвитку та реалізації суспільного, трудового, творчого та іншого потенціалу молодого покоління в інтересах особистості, держави, суспільства [23, с. 121]; 6) практичну діяльність, «яка гарантує підростаючому поколінню відповідне становище в суспільстві та шляхи її розвитку» [10, с. 174].

Аналіз різних визначень дозволяє зробити висновок, що сутнісним моментом у розгляді державної молодіжної політики є відзначення її спрямованості на забезпечення розвитку молоді. Отже, можна констатувати, що ця політика є інструментом для забезпечення соціального розвитку молоді. Суттєвим є розуміння існування тісного взаємозв'язку, взаємозалежності соціального розвитку молоді та суспільства в цілому, де соціальний розвиток молоді є складовою суспільного розвитку. Аналіз існуючих наукових підходів дає можливість стверджувати, що з подальшим суспільним прогресом відбувається посилення акцентів державної молодіжної політики щодо її спрямованості на забезпечення соціального розвитку молоді. Це обумовлює необхідність теоретичного осмислення та визначення засад сучасної державної молодіжної політики крізь призму загальної стратегії розвитку всього суспільства й держави.

Ураховуючи різні визначення державної молодіжної політики, які пропонують науковці, ми спираємось, головним чином, на тлумачення цього поняття в українському законодавстві. Саме воно, на наш погляд, має бути базовим у дослідженні державно-управлінської проблематики. Відповідно до законодавства «державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судових сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України» [17, с. 407]. Ця політика здійснюється на національному, регіональному, місцевому рівнях,

характерною її ознакою є спрямованість на забезпечення гармонізації суспільних відносин, учасником яких є молодь.

Для розкриття сутності даної політики важливим також є врахування того, що відповідно до комплексного підходу до вирішення проблем молоді, які виникають у різних сферах життєдіяльності суспільства, державна молодіжна політика передбачає поліфункціональну діяльність суб'єктів цієї політики [24, с. 184 – 185]. Це положення дозволяє говорити й про поліфункціональний характер державного управління в цій сфері.

Розглядаючи термінологічне поле, яке характеризує державно-управлінську діяльність, пов'язану з молоддю, необхідно відзначити наявність певних труднощів. Якщо поняття «державна молодіжна політика» є усталеним і широкоживаним у наукових дослідженнях, визначення якого характеризується схожістю поглядів науковців та яке закріпилося в молодіжному законодавстві, то державне управління в цій сфері характеризується певною термінологічною невизначеністю.

У визначенні цього поняття ми виділили три основних підходи дослідників: «державне управління молодіжною сферою» [25, с. 6]; «державна молодіжна політика у сфері державного управління» [6, с. 2 – 3]; «державне управління у сфері молодіжної політики» [12, с. 7]. Тобто державне управління здебільшого зводиться до управління у сфері молодіжної політики, що значною мірою є виправданим, адже діяльність системи спеціально уповноважених органів державної влади спрямована на реалізацію державної молодіжної політики. Водночас на наш погляд, більшою мірою відображає сутність управління в цій сфері застосування поняття «державне управління соціальним становленням та розвитком молоді». Таке формулювання більш чітко розкриває його предметно-цільову спрямованість.

З огляду на положення, що держава представлена сукупністю державно-владних органів, діяльність яких спрямована на особливий та самостійний різновид діяльності держави, що здійснює окрема система державних органів – органів виконавчої влади [5] та враховуючи те, що діяльність органів виконавчої влади спрямовано на забезпечення реалізації державної політики в різних сферах, можна визначити «державне управління соціальним становленням та розвитком молоді». На наш погляд, це управління слід розглядати як діяльність, спрямовану на застосування організаційного та регульовального впливу держави на молодіжну сферу з метою

створення належних умов соціального становлення та розвитку молоді, урахуваючи соціальні проблеми та інтереси цієї групи населення. Забезпечення виконання цілей, завдань та функцій держави щодо цього здійснюється шляхом розробки та реалізації державної молодіжної політики, здійснення якої покладено на державне управління шляхом функціонування системи уповноважених державних органів влади.

У цьому контексті необхідним є відзначення міжсекторального характеру державної молодіжної політики, яка здійснюється в різних галузях державного управління (у галузі освіти, охорони здоров'я, зайнятості тощо) з покладенням відповідальності за її цілісну реалізацію на спеціально уповноважений орган державного управління (Міністерство молоді та спорту України), який забезпечує міжгалузеву координацію і функціональне регулювання питань, пов'язаних з усіма сферами цієї політики. Повним відображенням сутності поняття міжгалузевого державного управління є таке його визначення: «особливий вид управлінської діяльності, здійснюваний органами, наділеними повноваженнями надвідомчого характеру стосовно організаційно невіддільних об'єктів управління, змістом яких є спеціалізована міжгалузева координація і функціональне регулювання з питань, віднесених до їхньої компетенції» [21, с. 430]. Державне управління соціальним становленням та розвитком молоді має міжгалузевий характер, що забезпечує злагодженість та єдність діяльності органів державного управління стосовно виконання загальнодержавних завдань.

Висновки. Таким чином, державне управління соціальним становленням та розвитком молоді охоплює весь комплекс питань, пов'язаних із регулюванням суспільних відносин, учасниками яких є молодь, питань, які обумовлюють особливості цього управління та багатогранність аспектів його дослідження. Подальший розвиток державного управління в цій сфері потребує подальшого теоретичного осмислення та оновлення методологічних засад із урахуванням гуманізації як сучасної парадигми державотворення.

Список використаних джерел

1. **Бородін Є. І.** Політика молодіжна / Бородін Є. І. // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. кол. Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ. 2011., т. 4: Галузеве управління / наук.-

ред. колегія : М. М. Іжа (співголова) [та ін.]. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2011. – С. 507 – 508.
– Режим доступу : www.archive.nbuv.gov.ua/books/2011/edu/T4/t4_01.pdf.

2. **Головатий М. Ф.** Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану / М. Ф. Головатий // Акт. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ УАДУ, 2002. – Вип. 10. – С. 291 – 304.

3. **Головатий М. Ф.** Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М. Ф. Головатий. – К. : Наук. думка, 1993. – 237 с.

4. **Головатий Н. Ф.** Соціологія молодіжи : курс лекцій / Н. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.

5. **Державне управління в Україні: навч. посіб.** – Режим доступу : www.pravoznavec.com.ua/books/249/13/.

6. **Кривачук Л. Ф.** Реалізація державної молодіжної політики з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Кривачук Людмила Федорівна. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 20 с.

7. **Криворученко В. К.** К вопросу о законодательстве субъектов Российской Федерации в сфере молодежной политики / В. К. Криворученко // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11 – 13 жовт. 1995 р. : тези доп. – К. : А.Л.Д., 1996. – С. 56 – 60.

8. **Лекции по социологии. Лекция 12. Социология молодежи. 2. Социальное развитие молодежи :** Информационный портал Христианская социология. – Режим доступа : www.christsocio.info/content/view/372/97/.

9. **Лисовский В. Т.** Динамика социальных изменений (опыт сравнительных социологических исследований российской молодежи) / В. Т. Лисовский // Соц. исслед. – 1998. – № 5. – С. 98 – 104.

10. **Лисовский В. Т.** Концепция государственной молодежной политики России и пути ее реализации / В. Т. Лисовский, А. А. Козлов // Молодежная политика: опыт, проблемы, перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф. (в двух частях). М-во Украины по делам молодежи и спорта, Укр. науч.-исслед. Ин-т проблем молодежи, 1992. – Ч. II. – С. 170 – 174.

11. **Лукашевич М. П.** Спеціальні та галузеві соціологічні теорії : навч. посіб. – 2-ге вид., допов. і випр. / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 464 с.
12. **Метьолкіна Н. Б.** Механізми та реалізація державної молодіжної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Метьолкіна Наталія Борисівна. – Х. : ХарРІ НАДУ, 2009. – 20 с.
13. **Огаренко В. М.** Соціологія малих груп : підручник / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 292 с.
14. **Пак Л. Г.** Социализация студенческой молодежи в социокультурном контексте / Л. Г. Пак // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – № 4. – С. 163 – 169.
15. **Перепелиця М. П.** Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М. П. Перепелиця. – К. : Укр. ін-т соц. дослідж., Укр. центр політ. менеджменту, 2001. – 242 с.
16. **Победа Н. А.** Социология культуры / Н. А. Победа. – О. : Астропринт, 1997. – 224 с.
17. **Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація від 15 груд. 1992 р. № 2859-ХІІ // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – С. 407 – 409.**
18. **Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : акон України від 5 лют. 1993 р. № 2998-ХІІ. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2998-12.**
19. **Российская социологическая энциклопедия / под общ. ред. акад. РАН Г. В. Осипова. – М. : Издат. группа НОРМА – ИНФРА•М, 1998. – 672 с.**
20. **Ручкин Б. А.** Молодежь и становление новой России / Б. А. Ручкин // Соц. исслед. – 1998. – № 5. – С. 90 – 98.
21. **Самофалова Т. О.** Міжгалузєва координація державного управління : енцикл. словн. з держ. упр. / Т. О. Самофалова ; уклад. Ю. П. Сурмін [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. – К. : НАДУ, 2010. – С. 430.
22. **Скробов А. П.** О некоторых новых подходах к молодежной политике в условиях реформ / А. П. Скробов // Соц.-полит. журн. – 1998. – № 3. – С. 129 – 140.

23. **Ховрин А. Ю.** Государственная молодежная политика: синтез патернализма и социального партнерства / А. Ю. Ховрин // Соц.-гуманитар. знания. – 2007. – № 1. – С. 121 – 138.

24. **Ховрин А. Ю.** Социальное партнерство в сфере реализации общественной (негосударственной) молодежной политики / А. Ю. Ховрин // Соц.-гуманитар. знания. – 2007. – № 5. – С. 179 – 201.

25. **Хохрякова І. В.** Державне управління зайнятістю молоді в контексті формування нових державно-суспільних відносин в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Хохрякова Інна Володимирівна ; ДРІДУ НАДУ. – Д, 2010. – 20 с.

26. **Черниш Н. Й.** Соціологія молоді та основи державної молодіжної політики в Україні : лекція / Н. Й. Черниш ; Ін-т держ. упр. і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. – К., 1994. – 40 с.

27. **Чупров В. И.** Концепция молодежной политики: поиск взаимодействия общества и молодежи / В. И. Чупров // Соц.-полит. науки. – 1991. – № 3. – С. 30 – 41.

28. **Чупров В. И.** Проблемы социологии молодежи / В. И. Чупров. – Режим доступа : www.rptb.ru/test2/10LET/STATI10/stati9.html.

29. **Шаламова Л. Ф.** Студенческая молодежь и государственная молодежная политика / Л. Ф. Шаламова, А. Ю. Ховрин // Соц.-гуманитар. знания. – 2007. – № 4. – С. 112 – 129.

30. **Brice M.** Jeunesse d'aujourd'hui et organisations de jeunesse de demain / M. Brice // Pensée plurielle. – 2007/1. – № 14. – P. 9 – 18.